

**Натисніть тут, щоб
купити книгу на сайті
або замовляйте за телефоном:
(0352) 51-97-97, (067) 350-18-70,
(066) 727-17-62**

Передмова

Структура і зміст програми з географії базуються на принципах неперервності й наступності шкільної географічної освіти, її інтеграції на основі внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків, гуманізації, урахування вікових можливостей учнів, практичної спрямованості.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з географії здійснюється з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей і передбачає диференційований підхід щодо його організації.

Мета посібника — допомогти учням та вчителям географії у підготовці до уроків узагальнення у 6 класі загальноосвітніх навчальних закладів.

Посібник укладено відповідно до вимог чинної програми з географії, затвердженої Міністерством освіти і науки України. Він дає змогу здійснювати ефективну перевірку рівня опанування учнями програмового матеріалу.

До кожної теми подано перелік основних вимог до знань, умінь і навичок учнів — «Очікуванні результати навчально-пізнавальної діяльності».

Посібник містить завдання чотирьох рівнів складності (за типологією завдань для зовнішнього незалежного оцінювання):

- **Завдання першого рівня складності (початкового)** — це тести і завдання для перевірки знань з географії, що вимагають однозначної відповіді на запитання.
- **Завдання другого рівня складності (середнього)** — це тести і завдання для перевірки знань з географії, що вимагають неоднозначної відповіді на запитання.
- **Завдання третього рівня складності (достатнього)** вимагають глибоких знань з географії, умінь робити зіставлення та певні висновки.
- **Завдання четвертого рівня складності (високого)** — це комплексні питання, які дають змогу учневі проявити творчі здібності, висловити власні думки, переконливо аргументувати особисту життєву позицію.

Структура запропонованих у посібнику уроків узагальнення така, що дає змогу використовувати як усі завдання, так і окремі з них.

Шкала оцінювання:

- I. Початковий — 4 питання (по 0,75 бала). Максимальна кількість балів — 3.
  - II. Середній — 3 питання (по 1 балу). Максимальна кількість балів — 3.
  - III. Достатній — 2 питання (по 1,5 бала). Максимальна кількість балів — 3.
  - IV. Високий — 1 питання (3 бали).
- Усього 12 балів.

Сходи́нки навчальних досягнень

Оці́нка в балах	12					
	11					
	10					
	9					
	8					
	7					
	6					
	5					
	4					
	3					
	2					
	1					
	1	2	3	4	5	6

 № теми

 Дата проведення

Рухаючись “сходи́нками навчальних досягнень”, ви, любі друзі, стаєте на шлях пошуку, пізнання, самоствердження.

Бажаємо вам цікавої та щасливої подорожі у чарівний світ географії. Ваші успіхи сприятимуть процвітанню та збагаченню нашої України і тішитимуть учителів та батьків.

Долайте “сходи́нки” і прагніть якомога вищого рівня!

Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учня/учениці

ТЕМА 1. ВСТУП. РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ ПРО ЗЕМЛЮ

називає об'єкти вивчення географії, складові географічної науки, основні джерела географічних знань та методи географічних досліджень; особливості зображення Землі на картах у давнину, відомих мореплавців та мандрівників (Марко Поло, Христофора Колумба, Фернана Магеллана), які здійснили видатні географічні відкриття в різні епохи, сучасні географічні дослідження; **добирає** географічну інформацію з різних джерел та **визначає** її корисність для себе; додаткову інформацію про пізнання і дослідження Землі у давнину та на сучасному етапі; **виконує** спостереження за змінами у природі; **складає** перелік джерел географічної інформації, які є вдома, короткі повідомлення про пізнання Землі у давнину (із залученням членів родини), короткі повідомлення про власні подорожі, які ілюструє малюнками, фотографіями, міні-презентаціями; **зіставляє** карти Ератосфена і Птолемея з сучасною картою; **простежує** за картою маршрути мандрівників і дослідників; **аналізує** інформацію про географічні дослідження у XX та на початку XXI ст.; порівнює дослідження Землі у сучасну добу з тими, що мали місце в більш ранні епохи; використовує результати власних спостережень у повсякденній діяльності; **обґрунтовує** на конкретних прикладах значення географії для життєдіяльності людини; **оцінює** внесок античних учених у становлення географії як науки; **робить** висновки про значення навколосвітніх подорожей для розширення знань про Землю; **визначає** роль сучасних досліджень у підвищенні добробуту людства.

ТЕМА 2. ЗЕМЛЯ НА ПЛАНІ ТА КАРТІ

називає різні способи орієнтування на місцевості; способи зображення Землі, види масштабів, відмінності між планом і топографічним планом та картою, абсолютною і відносною висотою місцевості, об'єкти місцевості за планом та його умовні знаки; лінії градусної сітки: паралелі, меридіани, екватор, нульовий меридіан, ознаки понять «географічна широта», «географічна довгота», координати свого населеного пункту; **вміє** читати план та карту, використовуючи умовні знаки та легенду карти; **пояснює** способи орієнтування на місцевості; відмінності різних видів масштабу, особливості орієнтування плану місцевості; відмінності між географічною широтою і географічною довготою; **користується** компасом для визначення сторін горизонту та азимуту; градусною сіткою для визначення географічних координат; **визначає** азимут та напрямки на різні об'єкти на місцевості поблизу школи; масштаб плану і карти, абсолютну і відносну висоту місцевості за допомогою горизонталей та за шкалою висот; географічні координати об'єктів, населених пунктів; вимірює відстані на плані і карті за допомогою масштабу; складає схему маршруту руху; **розв'язує** задачі з різними видами масштабу; порівнює інструментальні та візуальні способи орієнтування на місцевості; зображення місцевості на глобусі, аерофотознімку та космічному знімку, плані, карті; географічну широту і географічну довготу за градусними вимірами; **оцінює** практичне значення вміння орієнтуватися на місцевості; практичне значення плану та географічних карт для себе і своєї родини; практичне значення знань про географічні координати; **робить** висновки про важливість орієнтування для збереження власного життя та безпеки під час подорожей та екскурсій.

ТЕМА 3. ЛІТОСФЕРА

називає внутрішні шари Землі, склад материкової та океанічної земної кори, суттєві ознаки понять «літосфера», «земна кора», «мінерали», «гірські породи», «корисні копалини», «рельєф», «рівнини», «гори», форми рельєфу своєї місцевості; наводить приклади і показує на карті літосферні плити, сейсмічні пояси, найбільші вулкани, різні, у тому числі й унікальні форми рельєфу; **знає** правила поведінки під час землетрусу; **наводить** приклади магматичних, осадових і метаморфічних гірських порід; **визначає** абсолютну і відносну висоту рівнин і гір за шкалою висот; **позначає** на контурній карті: *вулкани*: Ключевська Сопка, Етна, Кракатау; *гори*: Карпати, Кримські, Альпи, Уральські, Кордильєри, Кавказ, Гімалаї з вершиною Джомолунгма, Анди; *рівнини*: Східноєвропейська, Західносибірська, Амазонська низовина, Лаврентійська височина, Середньосибірське, Бразильське плоскогір'я; **розрізняє** магматичні, осадові й метаморфічні гірські породи; порівнює рівнини і гори за висотою, походженням, розміщенням на суходолі або в океанах; оцінює діяльність людини та її вплив на рельєф; **висловлює** судження щодо необхідності охорони унікальних форм рельєфу; **пояснює** вплив внутрішніх і зовнішніх процесів на формування рельєфу земної поверхні; **аналізує** причини і наслідки зовнішніх і внутрішніх процесів.

ТЕМА 4. АТМОСФЕРА

називає суттєві ознаки понять «погода», «клімат», «синоптична карта», елементи погоди, теплові пояси Землі, світові центри спостереження за погодою; **наводить** приклади хмар, різних за формою, прогнозів погоди, основних типів клімату; пояснює причини і наслідки зміни погоди і клімату; **спостерігає** і **фіксує** зміни елементів погоди: температури повітря, атмосферного тиску, вітру, вологості повітря, хмар, хмарності, опадів; **визначає** показники температури повітря й атмосферного тиску та їх зміни з висотою, швидкість вітру, типи погоди, що переважають у своїй місцевості; **будує** графіки ходу температури, діаграми розподілу опадів за певний період, розу вітрів; **добирає** відповідні джерела географічної інформації для ознайомлення з атмосферними процесами; користується термометром, барометром, гігрометром; **порівнює** погоду різних типів у своїй місцевості в різні пори року та її вплив на здоров'я людей; **аналізує** зміни температури повітря, атмосферного тиску протягом доби, сезону, року та їх розподіл на Землі за картою; **розв'язує** задачі на зміну температури повітря, атмосферного тиску з висотою; **оцінює** вплив стану повітря на здоров'я людини; **робить висновки** про значення прогнозу погоди для життя і діяльності людини.

ТЕМА 5. ГІДРОСФЕРА

називає суттєві ознаки понять «океан», «море», «затока», «протока», «острів», «океанічна течія», «річка», «озеро», «болото», «льодовик», «багаторічна мерзлота», «підземні води»; **наводить** приклади морів, заток, проток, островів, річок, озер, штучних водойм; пояснює причини і наслідки рухів води в Світовому океані, особливості живлення і режиму вод суходолу; **знає** і **розуміє** негативні наслідки паводків, повеней і цунамій; **визначає** особливості розподілу води між Світовим океаном і водами суходолу за відповідною діаграмою, глибини океанів і морів за шкалою глибин, залежність напрямку і характеру течії річок від рельєфу, видів живлення та режиму вод суходолу від клімату; **розрізняє** способи зображення вод суходолу на плані та карті, озера за походженням їхніх улоговин і стоком, типи боліт, покривні та гірські льодовики, штучні водойми, типи підземних вод; **позначає** на контурній карті назви: *морів*: Чорне, Середземне, Червоне, Балтійське, Баренцове; *проток*: Гібралтарська, Магелланова, Дрейка, Берингова; *заток*: Біскайська, Бенгальська, Мексиканська, Гвінейська; *островів*: Велика Британія, Гренландія, Мадагаскар, Нова Гвінея; *нівостровів*: Скандинавський, Кримський, Аравійський, Індостан, Сомалі, Лабрадор; *западини*: Маріанська; *річок*: Дніпро, Дунай, Янцзи, Ніл, Амазонка, Міссісіпі; *озер*: Каспійське море, Великі озера, Байкал, Вікторія; **оцінює роль** води для життєдіяльності людини та використання мінеральних і термальних вод у господарській діяльності, вплив людини на різні частини гідросфери; **робить висновки** про вплив якості питної води на здоров'я людини.

ТЕМА 6. БІОСФЕРА ТА ҐРУНТИ. ПРИРОДНІ КОМПЛЕКСИ. ПЛАНЕТА ЛЮДЕЙ

називає компоненти біосфери, суттєві ознаки понять «біосфера», «ґрунти», «рослинність», «тваринний світ», види рослин і тварин, які поширені у своїй місцевості; суттєві ознаки понять «природний комплекс», «географічна оболонка», «природна зона», компоненти природного комплексу; кількість населення на Землі та в Україні, людські раси; **вміє** читати політичну карту; **наводить** приклади природних комплексів та комплексів, змінених людиною, у своїй місцевості; **пояснює** особливості поширення ґрунтів і живих організмів на земній кулі за допомогою карт, вплив людини на компоненти біосфери; наслідки взаємодії літосфери, атмосфери, гідросфери, біосфери; **порівнює** види рослин і тварин, що поширені на різних широтах земної кулі; особливості основних природних зон Землі; **дотримується** правил безпеки та поведінки під час екскурсії; **аналізує** карти густоти населення та людських рас; показує на карті найбільші за площею та кількістю населення держави світу і держави-сусіди України; **характеризує** види господарської діяльності та її наслідки у своєму населеному пункті; **порівнює** людські раси за зовнішніми ознаками, густоту населення в різних регіонах земної кулі; **оцінює** значення ґрунтів, рослинності і тваринного світу для життєдіяльності людини; вплив людини на природу, рівень забруднення навколишнього середовища в результаті різних видів господарської діяльності; **пропонує** власні заходи зі збереження тваринного та рослинного світу своєї місцевості; **оцінює** вплив людини на природні комплекси у своїй місцевості та значення знань про природні комплекси для її життєдіяльності; усвідомлює толерантне ставлення до представників людських рас і народів світу; **висловлює** судження про заходи щодо усунення негативних наслідків господарської діяльності у своєму населеному пункті; **розробляє** за допомогою членів родини міні-проект з утилізації побутових відходів.

ВІДПОВІДІ ДО УСІХ ЗАВДАНЬ ЗАПИШІТЬ У БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ,
ПОДАНИЙ НА ЗВОРОТІ СТОРІНКИ

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ

Завдання з вибором однієї правильної відповіді.

1. Вкажіть, хто винайшов сонячний годинник та першим накреслив географічну карту з використанням масштабу:
а) Геродот; б) Анаксимандр; в) Платон; г) Піфагор.
2. Вкажіть державу, що носить ім'я першовідкривача Америки:
а) Колумбія; б) Венесуела; в) Монголія; г) Мексика.
3. Вкажіть метод географічних досліджень, що дає змогу з'ясувати, коли виник і як розвивався в часі об'єкт чи явище:
а) описовий; в) картографічний;
б) експедиційний; г) аерокосмічний.
4. Вкажіть громадянина України, котрий здійснив політ в космос в складі екіпажу американського космічного корабля "Колумбія":
а) Каленик Геренчук; в) Леонід Каденюк;
б) Павло Тутковський; г) Степан Рудницький.

СЕРЕДНІЙ РІВЕНЬ

Завдання з вибором кількох правильних відповідей.

5. Вкажіть дослідників, що відкрили Австралію:
а) Віллем Янзон; в) Абель Тасман;
б) Бартоломеу Діаш; г) Джеймс Кук.

Завдання, що передбачає запис правильної відповіді у таблицю.

6. Вкажіть об'єкти вивчення географії.

Закінчіть речення.

7. Період від кінця XV до середини XVII ст. називають ... .

ДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ

8. Встановіть відповідність між територією світу та уявною формою нашої планети в давнину:
1) Стародавня Греція; а) Земля — диск, що лежить на спинах слонів;
2) Індія; б) Земля має кубічну форму;
3) Японія; в) Земля — півсфера, яка омивається морем;
4) Вавилон. г) Земля — диск, що нагадує щит воїна;
д) Земля — плоский диск, що лежить на трьох китах.
9. Розташуйте послідовно мандрівників, які досліджували нашу планету, починаючи від найдавніших часів:
а) Ератосфен; б) Арістотель; в) Піфагор; г) Птолемей.

ВІДПОВІДІ ДО УСІХ ЗАВДАНЬ ЗАПИШІТЬ У БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ,
ПОДАНИЙ НА ЗВОРОТІ СТОРІНКИ
ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ

Завдання з вибором однієї правильної відповіді.

1. Вкажіть, кого називають “батьком географії”:
а) Страбона; б) Геродота; в) Ератосфена; г) Арістотеля.
2. Вкажіть, хто відкрив морський шлях у справжню Індію:
а) Д. Лівінгстон; б) Васко да Гама; в) Ф. Магеллан; г) Хуан Елькано.
3. Вкажіть метод географічних досліджень, що полягає у визначенні місцезнаходження об’єктів і нанесення їх на карту:
а) описовий; б) картографічний; в) історичний; г) аерокосмічний.
4. Вкажіть, хто вважається першовідкривачем Австралії:
а) Абель Тасман; б) Ф. Магеллан; в) Х. Колумб; г) Р. Скотт.

СЕРЕДНІЙ РІВЕНЬ

Завдання з вибором кількох правильних відповідей.

5. Вкажіть керівників першої російської навколосвітньої експедиції:
а) Іван Крузенштерн; б) Фадей Беллінсгаузен;
в) Юрій Лисянський; г) Михайло Лазарєв.

Завдання, що передбачає запис правильної відповіді у таблицю.

6. Назвіть частини світу, що були відображені на найдавнішій карті Ератосфена.

Закінчіть речення.

7. Підручник, карта, словник, енциклопедії, засоби масової інформації називають... .

ДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ

8. Встановіть відповідність між мандрівниками та їхнім внеском у географічну науку:

1) Арістотель;	а) виділив географію в окрему науку, створив найдавнішу карту;
2) Геродот;	б) першим висунув здогад, що наша планета має форму кулі;
3) Марко Поло;	в) побував у Північному Причорномор’ї і побачене виклав в 9 книгах “Історії”;
4) Ератосфен.	г) перший європеєць, що здійснив подорож Південною Азією;
	д) довів кулястість Землі.
9. Розташуйте послідовно мандрівників, які досліджували нашу планету, починаючи від найдавніших часів:

а) Марко Поло;	в) Васко да Гама;
б) Фернан Магеллан;	г) Ібн Буттута.

ЗМІСТ

Передмова	3
Сходинки навчальних досягнень	4
Основний обсяг знань та умінь учнів.....	5
Тема №1. Вступ. Розвиток географічних знань про Землю	7
Тема №2. Земля на плані та карті	15
Тема №3. Літосфера.....	23
Тема №4. Атмосфера	31
Тема №5. Гідросфера	39
Тема №6. Біосфера та ґрунти. Природні комплекси. Планета людей	47